מנורת המאור — כוונת תלמוד תורה לשמה

ואע"פ ששכר תלמידי חכמים גדול לעולם הבא, אפי' הכי לא תהיה כוונת תלמודו ותורתו אלא לשמה ולא לקבל שכרה. דתנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס וכו'. רבן יוחנן בן זכאי אומר, אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת. ר' צדוק אומר, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם, ר"ל שלא תהיה כוונתו של אדם ללמוד תורה בעולם הזה להתגדל בה כעטרה, ולא תהיה כוונתו ללמוד תורה לעשותה ככלי אומנתו שמתפרנס ממנו, כגון קרדום ומחרישה וכיוצא בו. וכן היה הלל [אומר] ודישתמש בתגא חלף, פי' המשתמש בכתרה של תורה בעולם הזה שלא לשמה וכוונתו להתגדל בה או להתפרנס ממנה, שהוא נכרת. וכל הנאות מדברי תורה נוטל חייו מן העולם.

מעשה באדם אחד שהיה לו כרם, והיו הליסטין גונבין את תבואתו, והיה מצטער עד מאד. יום אחד החביא עצמו בכרם כדי לראות מי גנב תבואתו. אירע שעבר ר' טרפון אותו היום על אותו הכרם לעשות דרכו, וראה שכבר בצרו אותו ולא נשאר בו כי אם גרעונים של ענבים מועטות מזמן הבצירה. ומותר לכל אדם לאוכלם, ואין זה גזל, שכבר נתיאשו מהן הבעלים. נכנס ר' טרפון לכרם והיה מלקט הגרעינין ואוכל. ראה אותו בעל הכרם ולא הכיר בו שהוא ר' טרפון, והיה סבור שהוא האיש שהיה גונב הענבים מן הכרם. מיד יצא ונטל את ר' טרפון ונתנו על כתיפו והוליכו להטביעו בנהר. כיון שראה ר' טרפון כך, אמ' אוי לו לטרפון שזה הורגו. כששמע אותו האיש שר' טרפון הוא, הניחו והלך לו. כל ימיו של אותו הצדיק היה מצטער על דבר זה ואמ', אוי שנשתמשתי מכתרה של תורה.

ויש דברים שהתירו חז"ל לתלמידי חכמים ליהנות מן התורה, כגון שיתן ממון לאחרים להתעסק לו בפרקמטיא, והמתעסק לו שכרו הרבה מאד. והוא שאז"ל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, ויקנה להם פרקמטיא תחלה ואחר כך קונין שאר בני אדם, ומוכרין סחורת תלמידי חכמים תחלה ואח"כ מוכרין שאר בני אדם, וזה חייבו להם רז"ל כמו מתנות כהונה, כדי שיתפרנסו בכבוד, ודברים אלו וכיוצא בהן אין בהן משום הנאת דברי תורה. ונהגו הסוחרין לעשותן איש לרעהו לכבודם, ואין צריך לנהוג בכבוד הסוחרים, שהם עמי הארץ, יותר מכבוד תלמידי חכמים. ואין מטילין מס על תלמידי חכמים כלל, לא בבנין החומות ולא בדבר אחר. דתניא ואין מטילין על תלמידי חכמים לפרוע לא כסף גולגלתא ולא במס אחר, אלא הכל פורעין הצבור בשבילם, שנא' (עזרא ז, כד) מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהון. וגרסי' במ' נדרים בפרק קונם, תניא את ה' אלהיך תירא וגו', שלא יאמר אדם אקרא בשביל שיקראוני חכם, אלמוד בשביל שיקראוני רבי, בשביל שאשב בראש, אלא ילמוד באהבה, וסוף הכבוד לבא. ר' אליעזר בר צדוק אומר, עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשם שמים, ואל תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום להיות עודר בו. קל וחמר מבלשאצר, ומה בלשאצר, שלא נשתמש אלא בכלי הקדש שנעשו חול, נעקר מן העולם, המשתמש בכתרה של תורה, על אחת כמה וכמה. ואל יאמר אדם אין לי פנאי לקבוע עתים לתורה, מפני שאני עשיר ויש לי עסקין הרבה, או מפני שהוא עני ומחייתו בדוחק, אלא ישתדל ללמוד תורה בין מעושר בין מעוני. דתנן ר' יוחנן אומר, כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני.

וחסידים הראשונים היו דוחקין שעתן ועוסקין בתורה, ואע"פ שלא היה להם כלום, כגון הלל ושמאי ור' חנינא בן דוסא, שהיתה בת קול יוצאת ואומרת, כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, וכגון יונתן בן עמרם ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי, שלא היו חוששין לעושר אלא שמחים בחלקם ושוקדין על תורתן מתוך דוחק ומתוך צער גדול, והיו מתפרנסין מיגיען ולא היו נהנין מכתרה של תורה. כי העושר והממון כלה ואבד, שנאמר (משלי כג, ה) התעיף עיניך בו ואיננו, והעושר האמיתי, שהוא לעד

ולעולם, הוא עושרה של תורה, שנא' (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. וחכמתו של אדם הוא שבחו וזיוו והודו והדרו, ולא עושרו, שנאמ' טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל.

וגרסי' במ' יומא בפרק אמ' להם הממונה, ת"ר עני ועשיר ורשע באין לדין. לעני אומרים, מפני מה לא למדת תורה. אם יאמר עני הוא וטרוד במזונותיו, היו אומרים לו, כלום אתה עני יותר מהלל. אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום היה משתכר בטרפעיקא, פירוש דינר, היה חציו נותן לשומר בית המדרש וחציו פרנסתו ופרנסת ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש ליכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה, כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה. ירד עליו שלג מן השמים ושכרו. כיון שעלה עמוד השחר, אמ' שמעיה לאבטליון, בכל יום הבית מאיר והיום אפל, שמא מעונן הוא. הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה, ועליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו ורחצוהו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו, ראוי זה לחלל עליו את השבת. ואע"פ שהיה צדיק זה בדוחק גדול כזה למד תורה ברבים, והעמיד תלמידים הרבה, והיו תלמידיו חכמים גדולים קדושים גדולי הדור. כדגרסינן בבבא בתרא בפ' יש נוחלין, ת"ר שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו ע"ה, ושלשים מהם ראוים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים, גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטון שבכולן רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא משנה תלמוד, הלכות והגדות, דקדוקי תורה, דקדוקי סופרים, וקלים וחמורים וגזירות שוות, ותקופות וגימטריאות, משלות כובסין משלות שועלין, ושיחת דקלים ושיחת שדים ושיחת מלאכי השרת, ודבר קטון ודבר גדול. דבר גדול, מעשה מרכבה, דבר קטון, הוייא דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר, להנחיל אוהבי יש. וכי מאחר שקטון שבכלם כך, גדול שבכלם על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה, שכל עוף שהיה פורח עליו מיד היה נשרף. עשיר אומרין לו, מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמ' עשיר היה וטרוד בעסקין, היה אומרים לו, כלום עשיר היה מר' אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום היה נוטל משוי על כתיפו והולך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת פגע בעבדיו בדרך, ועשו לו אנגריא, ולא היו מכירין אותו. אמ' להם, הניחוני, אלך ואלמוד תורה. אמרו, חיי אלעזר בן חרסום, שאין אנו מניחין אותך. ומימיו לא הלך לראות אותם, אלא היה יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר נאה היה וטרוד ביצרו, היו אומרים לו, כלום היה טרוד ביצרו יותר מיוסף הצדיק. אמרו עליו על יוסף הצדיק, שבכל יום ויום היתה משדלתו אשת פוטיפר בבגדים. בגדים שהלבישתו שחרית לא הלבישתו ערבית, ערבית לא הלבישתו שחרית. אמרה לו, השמיע לי. אמ' לה, לא. אמרה לו, הריני חובשך בבית האסורים. אמ' לה, ה' מתיר אסורים. היינו דכתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. לשכב אצלה, בעולם הזה, ולהיות עמה, בעולם הבא. נמצא הלל מחייב את העניים, ור' אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים.

וגרסי' במ' שוטה בפרק עגלה ערופה, אמר ר' יהושע בר חייא, כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת לפני הב"ה, שנא' (ישעיהו ל, יט) כי עם בציון ישב בירושלם בכה לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשומעתו ענך, וכתי' בתריה (ישעיהו ל, כ) ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ. ור' אבהו אמ', אף משביעין אותו מזיו השכינה, שנא' (ישעיהו ל, כ) והיו עיניך רואות את מוריך. ור' חנינא אומר, אין הפרגוד ננעל בפניו, שנא' (ישעיהו ל, כ) ולא יכנף עוד מוריך. והעוסק בתורה מתוך דוחק שכרו הרבה מאד, דתנן לפום צערא אגרא. ותנן כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ואל תתאוה לשולחנם של מלכים, ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם. ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. והלא דברים קל וחומר, ומה אם עני חייב ללמוד תורה מתוך דוחק, עשיר על אחת כמה וכמה.